

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

Συνήθως, όταν αναλογιζόμαστε την ελληνική αρχαιότητα, μας έρχονται στο νου οι μεγάλοι της φιλόσοφοι και το υμνημένο, σχεδόν από τους πάντες, «ιδανικό» πολίτευμα της Δημοκρατίας, που αυτή επινόησε και θέσπισε και αντέγραψε στη συνέχεια όλος ο «πολιτισμένος κόσμος. Μερικοί ελάχιστοι μπορεί να σκεφτούν, μέσα σε όλα αυτά, και τους δούλους, που βοήθησαν αφανώς στην ευημερία αυτής της «Δημοκρατίας» καθώς και τους φιλοσόφους στο να μπορούν να φιλοσοφούν... Ελάχιστοι είναι επίσης εκείνοι που θα δουν τα Κράτη και τις «Δημοκρατίες» που αναπτύχθηκαν στη συνέχεια, πάνω στα πολιτικά αυτά πρότυπα της ελληνικής αρχαιότητας, σαν τις πιο αποτελεσματικές μέχρι τώρα μορφές κοινωνικής καταπίεσης, εκμετάλλευσης και ελέγχου, κάτω από το ευφημιστικό, δολιότατο ψεύδος ότι «ο δήμος κρατεί» και ο λαός δήθεν «κυριαρχεί και εξουσιάζει»...

Και αυτοί οι ελάχιστοι είναι βέβαια οι «αναρχικοί», οι οποίοι οραματίζονται μια ελεύθερη, μη καταπιεστική κοινωνία, χωρίς κράτη, εξουσίες και νόμους, κυβερνήτες, ηγέτες και ολιγαρχικές ελίτ, με μονιασμένους όλους τους ανθρώπους και τους λαούς να οργανώνονται και να συνεργάζονται μεταξύ τους αυθόρμητα και εκούσια προς μια πιο δίκαιη, ευτυχισμένη και αρμονική κοινωνία. Η αντίδραση βέβαια στην καταπίεση και στην εξουσία μπορεί να παίρνει μερικές φορές βίαιες, σκληρές ή ακόμα και ωμές μορφές, τις οποίες η εξουσία φροντίζει αμέσως να σπλώσει και να κατασυκοφαντήσει στον «ηγέτη λαό», για να αμαυρώσει το όραμα που στρέφεται μακροπρόθεσμα εναντίον της. Δεν πρέπει όμως αυτό να μας κάνει κοντόφθαλμους. Κάθε αντιπαράθεση παίρνει κάποιες στιγμές και οξείες μορφές, το ίδιο επομένως θα κάνει και αυτή, όταν μάλιστα μια συνειδητή μειοψηφία αισθάνεται στριμωγμένη στον τοίχο, περικυκλωμένη από παντού από τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του «κράτους του λαού», με τον «κυρίαρχο» λαό να παρακολουθεί σιωπηλά αμέτοχος και να καταδικάζει συνήθως τους πολιορκημένους...

Ο Αναρχισμός σαν ιδεολογικοπολιτικό σύστημα αποσκοπεί στην χειραφέτηση των πολιτών και στην κατάργηση των πολιτικών κομμάτων και των εξουσιαστικών κοινωνικών δομών. Οραματίζεται ουσιαστικά μια αρμονική, αντιεξουσιαστική, αταξική κοινωνία που στηρίζεται στην αυτοδιάθεση των αυτόνομων πολιτών, στην αυθόρμητη, θεληματική συνεργασία τους, στην αμοιβαία βοήθεια τους και στην αντιεξουσιαστική τους οργάνωση.

Οι ίδιες οι λέξεις «Αναρχία» και «Αναρχικός» είναι άλλωστε καθαρά Ελληνικές, όπως ακριβώς και η λέξη «Δημοκρατία». Εδώ λοιπόν, στην πατρίδα της «Δημοκρατίας», θα πρέπει να αναμένουμε λογικά και τα πρώτα σπέρματα της αναρχίας, της φυσιολογικής αντίδρασης σε αυτό το καινούργιο γέννημα. Εδώ, στους αρχαίους Έλληνες θα πρέπει να αναζητήσουμε επίσης τους πρώτους εκφραστές του αναρχισμού, σε εμβρυακό έστω στάδιο.

Ετυμολογικά η λέξη «αναρχία» προέρχεται από το ρήμα άρχω = ηγούμαι, κυβερνώ, διαφεντεύω, εξουσιάζω, διοικώ - με πρόθεμα το στερητικό «α» - ή από το ουσιαστικό αρχή = ηγεμονία, εξουσία, κυβέρνηση, ηγεσία. Ο «αναρχικός» έτσι είναι ίδιο με το αρχαίο «ἀναρχος» = α(ν)+αρχός, όπου *αρχός* σήμαινε τον ταγό, τον ηγέτη, τον αρχηγό και είναι επομένως αυτός που δεν έχει ή δε θέλει να έχει κανέναν ηγέτη, κυβερνήτη ή αρχηγό, με άλλα λόγια ο αυτόνομος και αυτεξούσιος. Από το ίδιο ρήμα «άρχω», εναντίον του οποίου τάσσονται η αναρχικοί, προέρχεται και η αρχαία

ελληνική έξη «Άρχων» = Άρχοντας, Κύριος, Ηγέτης, Αρχηγός, Εξουσιαστής. Και θυμούμαστε εδώ τους 9 Άρχοντες της Αρχαίας Αθηναϊκής Δημοκρατίας: τον «Επώνυμο Άρχοντα», με πολιτικά καθήκοντα που συγκαλούσε την Βουλή και την Εκκλησία του Δήμου, τον «Άρχοντα Πολέμαρχο», με στρατιωτικά καθήκοντα, που ήταν ο αρχηγός του στρατού και στρατοδίκης, τον «Άρχοντα Βασιλιά» με θρησκευτικά καθήκοντα και τους ``6 Θεσμοθέτες`` με νομοθετικά και δικαστικά καθήκοντα. Την εποχή του Περικλέους βέβαια οι 9 αυτοί άρχοντες είχαν μειωμένες αρμοδιότητες και πολλά από τα παλιότερα καθήκοντά τους είχαν δοθεί σε άλλους δημοσίους λειτουργούς.

Αναμένουμε λοιπόν τις πρώτες «αναρχικές» αντιδράσεις εναντίον του «δημοκρατικού» στάτους κβο, τους εμβρυακούς έστω προγόνους του σύγχρονου αναρχισμού», σε αυτή τούτη την «Κοιτίδα της Δημοκρατίας», όπου και το σύγχρονο αναρχικό κίνημα είναι σήμερα ιδιαίτερα εύρωστο κι επαναστατικό.

Ο ΘΕΡΣΙΤΗΣ

Στην προσπάθειά μας να εντοπίσουμε τους αρχαίους έλληνες «αναρχικούς», ξεκινάμε από τον Θερσίτη, που τολμά μόνον αυτός, ένας άσημος στρατιώτης στην Τροία, να εναντιωθεί στους Βασιλιάδες που οδηγούν το λαό στον πόλεμο, για να κερδίσουν οι ίδιοι, όπως αυτός κατηγορεί, πλούτη, δούλες, καλοπέραση και φήμη. Τα βάζει συνήθως εναντίον του μνησικάκου και ξεροκέφαλου Αγαμέμνονα (άγαν+μένω), του τσατίλα Οδυσσέα (από το οδύσσομαι = εξοργίζομαι) και του υπερόπτη για τη δύναμη και θεϊκή του καταγωγή Αχιλλέα. Ο Όμηρος, σαν εξυμνητής των κατορθωμάτων των «Βασιλέων» της άρχουσας τάξης και αδιάφορος για τους κοινούς θνητούς, είναι ιδιαίτερα υποτιμητικός και άδικος προς τον Θερσίτη και ιδιαίτερα για το παρουσιαστικό του, λες και αυτό έφταιγε (αν οντως ήταν έτσι) που εναντιωνόταν στους «Ηρώες» και στους «Βασιλιάδες»:

*Κι ήσυχoi πια στις θέσεις τους καθίσαν όλ' οι άλλοι
μα ο Θερσίτης μόνος του μ' απρέπεια φλυαρούσε
κι απ' το κενό του πέταγε μυαλό βλακείες κι ύβρεις
τους βασιλιάδες άτεχνα ζητώντας να χλευάσει
κι έτσι να δώσει αφορμή στους Αχαιοούς για γέλια.
Στην Τροία ασχημότερος από αυτόν δεν πήγε.
Κουτσός μαζί κι αλλήθωρος, μ' ολόσκυφτους τους ώμους
που 'γερναν μπρος στο στήθος του, και λιγοστές μονάχα
στο φοβερά μακρόστενο κεφάλι είχε τρίχες.
Στον Οδυσσέα μισητός, πολύ, και στον Πηλείδη
γιατί τους ντροπιάζε συχνά. Και τον Ατρείδη τότε
με δύναμη φωνάζοντας ζητούσε να ντροπιάσει
κι οι Αχαιοί ολόψυχα μ' αυτόν αγανακτούσαν.*

Και γιατί τα ο Θερσίτης τα έβαλε με τον Αγαμέμνονα, κατηγορώντας την πλεονεξία και αλαζονεία του; Διότι απλά δεν άντεχε άλλο τον πόλεμο και ήθελε να επιστρέψει στην πατρίδα του, όπως και οι περισσότεροι Αχαιοί, οι οποίοι έτρεξαν αλλόφρονες μάλιστα να πετάζουν στη θάλασσα τα καράβια τους, όταν ο Αγαμέμνων θέλησε να δοκιμάσει το πολεμικό τους ηθικό λέγοντάς τους:

*Με τα καράβια ας φύγουμε για τη γλυκιά πατρίδα
δεν θα μporέσουμε ποτέ να πάρουμε την Τροία....*

Άλλο που δεν ήθελαν να ακούσουν οι Αχαιοί:

*Κι η αγορά κινήθηκε σαν κύμα του Ικαρίου
που ο Νοτιάς στο πέλαγος σηκώνει κι ο Σιρόκος
χιμώντας απ' τα σύννεφα του Δία του πατέρα.
Κι όπως ο Ζέφυρος δριμύς πυκνά χτυπάει στάχρα
κι ως κάτω με σφοδρότητα τελείως τα λυγίζει
προς τα καράβια ο λαός μ' αλαλαγμό κινούνταν
ενώ απ' τα πόδια τους πυκνή υψώνονταν η σκόνη
και τρέχοντας φωνάζανε ο ένας προς τον άλλο
στη θεϊκή τη θάλασσα να σπρώξουν τα καράβια....*

Και γιατί παρακαλώ κατηγόρησε ο Θερσίτης τον «Αρχιστράτηγο» των Αχαιών;:

*Ατρείδη πάλι τι ζητάς, τι άραγε σου λείπει;
Σκηνές γεμάτες με χαλκό και με γυναίκες έχεις
πανέμορφες, που ο στρατός πρώτα σε σένα δίνει
όταν μιας πόλης του εχθρού πατήσουμε τα τείχη.
Η το χρυσάφι λαχταράς που Τρώες θα σου φέρουν
-οι ξακουστοί στα άλογα- ως λύτρα κάποιου γιου τους
που εγώ δεμένο έσυρα εδώ η κάποιος άλλος;
Η μια γυναίκα νεαρή που σμίγεις με αγάπη
και χαίρες' ολομόναχος; Μα ταιριαστό δεν είναι
εσύ που είσαι αρχηγός να μας παιδεύεις τόσο.
Ξεφτίλες, είσαστ' Αχαιοί η Αχαιών γυναίκες;
Με τα καράβια ας φύγουμε εδώ αφήνοντάς τον
τα δώρα του να χαιρείται στην Τροία και να μάθει
αν έχει την ανάγκη μας πραγματικά στις μάχες
που τον Πηλείδη πρόσβαλλε, πολύ καλύτερό του
αρπάζοντάς του άδικα των Αχαιών το δώρο.*

Και τι κατάφερε όμως με όλα αυτά ο «επαναστάτης» Θερσίτης; Ήλθε απλά ένας άλλος «Ηρωας» και «Βασιλιάς» - βλέπετε μόνον οι βασιλιάδες μπορούσαν να είναι ήρωες εκείνη την εποχή - ο Οδυσσέας, ο οποίος άρχισε αμέσως να τον κτυπά με το σκήπτρο της εξουσίας που είχε στα χέρια του:

*τον απειλούσε άσχημα κι έδερνε με το σκήπτρο.
«Σταμάτα και τους άριστους υπάκουσε χαμένε
μπροστά σου που υπερτερούν σε δύναμη κι ανδρεία
ενώ σε μάχη η σύσκεψη εσύ δεν έχεις λόγο.
Δε γίνετ' όλοι οι Αχαιοί μαζί να βασιλεύσουν.
Ένας θα είναι αρχηγός, οι πιο πολλοί θα βλάψουν
κι ο Δίας σκήπτρο έδωσε και νόμους μόνο σ' έναν
και το δικαίωμα μαζί να βασιλεύει σ' όλους.»*

Νάτα μας: η αντίδραση της αλαζονικής, υπεροπτικής εξουσίας σε κάθε προσπάθεια αμφισβήτησης του ελέω θεού «θείου δικαϊωμάτος» της να κυβερνά, να αυθαιρετεί και να διαφεντεύει!

Τον κτύπησε λοιπόν άνανδρα ο Οδυσσέας πάνω στη ράχη και στους ώμους με το σκήπτρο της εξουσίας που κρατούσε στο χέρι του, κάνοντάς μάλιστα, λέει ο Βασιλο-υμνητής Όμηρος, μια φουσκάλα στην πλάτη του γεμάτη αίμα, παρουσιάζοντάς τον στη συνέχεια ταπεινωμένο και πονεμένο να κλαίει για το πάθημά του και τους Αχαιούς να χαχανίζουν και να χασκογελούν ανόητα με αυτό...

Αργότερα που ο Θερσίτης τόλμησε να σηκώσει κεφάλι και σε έναν άλλο μεγάλο αλαζόνα βασιλιά, τον Αχιλλέα, αυτός τον σκότωσε επί τόπου με μια μπουνιά! Αυτοί είναι παρακαλώ οι αφέντες μας. Και για να μην ξεχνόμαστε, ο αφέντης προέρχεται από το αυθέντης = αυτός + έντης = αυτός που κάνει οτιδήποτε με τα χέρια του, ο φονιάς, ο δεσπότης, ο απόλυτος κυρίαρχος. Οι αφέντες έχουν λοιπόν, ετυμολογικά τουλάχιστον, το δικαίωμα ζωής και θανάτου επάνω μας...

ΣΟΦΙΣΤΕΣ - ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΣ

Νόμος ο πάντων βασιλεύς θνητών τε και αθανάτων – Πίνδαρος
(Ο νόμος είναι βασιλιάς τόσο των θεών, όσο και των ανθρώπων)

Σοφία αληθεία λέγειν και ποιείν κατά φύσιν - Ηράκλειτος
(Η σοφία είναι να λες την αλήθεια και να κάνεις ό,τι είναι φυσικό)

Το δίκαιον και το αισχρόν ου φύσει αλλά νόμω (Αρχέλαος, 5^{ος} αιώνας)
Το δίκαιο και το αισχρό δεν προέρχεται από τη φύση, αλλά από το νόμο)

Αν και οι περισσότεροι αρχαίοι Έλληνες θεωρούσαν το Νόμο, γραπτό και άγραφο, σαν τον «Ανώτατο Άρχοντα», και διακήρυτταν ποικιλοτρόπως την πίστη τους και το σεβασμό τους σε αυτόν (στον οποίο στηριζόταν άλλωστε η ύπαρξη και οργάνωση των πόλεων-κρατών τους), υπήρχαν μερικοί άλλοι που τον αμφισβήτησαν και έθεσαν πάνω από αυτόν την ίδια την ανθρώπινη φύση. Οι πρώτοι που το έκαναν αυτό ήταν οι Σοφιστές.

Ήδη οι Ζάλευκος και Ανάχαρσης είχαν επισημάνει ότι:

Οι Νόμοι μοιάζουν με τον ιστό της αράχνης. Όπως δηλαδή σε αυτόν, άμα πέσει καμιά μύγα ή κανένα κουνούπι πιάνεται, ενώ άμα πέσει καμιά σφήκα ή μέλισσα τον σχίζει και φεύγει, έτσι και στους νόμους, άμα πέσει στη λαβίδα τους κανένα φτωχός πιάνεται, ενώ άμα πέσει κανένας πλούσιος ή ισχυρός, τον τσακίζει κι ελεύθερα διαφεύγει...

Πού είναι λοιπόν το «δίκαιον του νόμου»; Μήπως είναι το δίκαιον των Αρχόντων και οι ίδιοι οι Άρχοντες οι επινοητές του Νόμου, για να πιάνονται στα δίχτυα του οι άλλοι, ενώ οι ίδιοι, σα σφήκες, πάντα να διαφεύγουν;

Ο Βίαντας ο Πριανεύς δηλώνει μεγαλοστόμως:
Ισχυρότερη είναι εκείνη η Δημοκρατία στην οποία όλοι φοβούνται το νόμο, όπως και τον τύραννο.

Αφήνοντας έτσι αρκετό χώρο, για να ονομάσουν κάποιοι στιγμή οι Σοφιστές το νόμο *τύραννο της φύσης!*

Ο Θαλής προσπάθησε να διορθώσει κάπως τα πράγματα, μιλώντας για τη Δημοκρατία ανεξάρτητα από τους νόμους: «Άριστη δημοκρατία είναι εκείνη που δεν έχει ούτε πολύ πλούσιους, ούτε φτωχούς πολίτες» και ο Ανάχαρσις, από τη μεριά του, ότι είναι εκείνη στην οποία «ενώ σε όλα τα άλλα επικρατεί ισότητα, η υπεροχή προσδιορίζεται με βάση την αρετή και η κατωτερότητα με βάση την κακία». Ο Βίαντας επίσης συμπλήρωσε: «Όταν τιμάς τους άξιους, την πολιτεία υψώνεις».

Ο Δημοσθένης όμως επέμενε:

Οι Νόμοι είναι η ψυχή της πολιτείας. Όπως ακριβώς το σώμα άμα στερηθεί την ψυχή πεθαίνει, έτσι και η πόλη, άμα δεν υπάρχουν νόμοι καταστρέφεται.

Αλλά ο σοφιστής Αντιφάνης απάντησε απλά:

Ο Μηδέ αδικών ουδενός δείται νόμον.

(Αυτός που δεν αδικεί, δεν έχει ανάγκη από κανέναν νόμο.)

Και ο Επίκουρος:

ουκ έστι τι καθεατόν δικαιοσύνη, αλλά συνθήκη τις περί του μηδέν βλάπτειν μηδέν βλάπτεσθαι.

(Δεν υπάρχει καμιά αντικειμενική δικαιοσύνη. Αυτή είναι απλά μια συνθήκη μεταξύ των ανθρώπων να μη βλάπτουν και να μη βλάπτονται).

Οι Σοφιστές, οι σοφοί αυτοί της αρχαίας Ελλάδας, όπως σημαίνει στην πραγματικότητα το όνομά τους, αλλά το οποίο λειδορήθηκε και παραποιήθηκε από τον Πλάτωνα και τον Σωκράτη, είχαν ταχθεί καθαρά εναντίον του Νόμου, αμφισβητώντας την υποτιθέμενη θεϊκή καταγωγή του και αποδεικνύοντας με ατράνταχτα επιχειρήματα ότι αυτός θεσπίστηκε από τον ίδιο τον άνθρωπο, για να μπορέσει να ζήσει κοινωνικά μαζί με τους άλλους ανθρώπους. Οι εκάστοτε όμως άρχοντες της πολιτείας εκμεταλλεύτηκαν αυτή την αρχική κοινή συμφωνία όλων των μελών της κοινωνίας για κοινωνική συνοχή και χρησιμοποίησαν το νόμο για να διαιωνίσουν την κυριαρχία τους και να προάγουν τα συμφέροντά τους, καθιστώντας τον έτσι τελικά από ελευθερωτή δυνάστη.

Το «δίκαιο» έτσι δεν είναι άλλο παρά τα «νόμιμα», δηλαδή αυτά που οι ισχυροί νομοθέτησαν μέσα στην πολιτεία, όπως ομολογεί και ο Γλαύκωνας στην «Πολιτεία» του Πλάτωνα: «και ονομάσαι το υπό του νόμου επίταγμα νόμιμόν τε και δίκαιον». Ο μαθητής του Πρωταγόρα, σοφιστής Θρασύμαχος, αποφαινεται ανάλογα: «τίθεται δε γε τους νόμους εκάστη η αρχή προς το αυτή συμφέρον, δημοκρατία μεν δημοκρατικούς, τυρρανίς δε τυρρανικούς, και αι άλλαι ούτως». Οι νόμοι είναι έτσι η θεσμοθετημένη βούληση των δυνατών και σύμφωνα, πάλι με τον Θρασύμαχο, **το δίκαιον...το του κρείττονός τε και άρχοντος συμφέρον** (το δίκαιο είναι το συμφέρον του άρχοντα και του ισχυρότερου).

Η πολύ σοβαρή όμως αυτή κριτική των σοφιστών, από τους οποίους προέρχονται πολλοί «αναρχικοί» της αρχαιότητας», δεν περιορίστηκε μόνο στο Νόμο, αλλά προχώρησε επίσης θαρραλέα σε μια ανάλογα εμβριθή και εναργή ανάλυση της δημιουργίας της θρησκείας και του τρόπου χρησιμοποίησής της από την άρχουσα τάξη.

Όπως υποστήριζαν οι σοφιστές, οι άρχοντες έβαλαν μερικούς ευφυείς νομοθέτες να δημιουργήσουν την έννοια ενός «θείου» απόμακρου όντος που σε παρακολουθεί από

μακριά και κατοπτρεύει όλες τις πράξεις σου, τιμωρώντας σε αυτή ή στη μετέπειτα ζωή σου για τις παρεκτροπές σου. Με αυτό το τρόπο εμπόδιζαν την παρανομία, ακόμα και όταν δε σε έβλεπε το μάτι του φυσικού νόμου. Σε έβλεπε όμως πάντα ο παντεπόπτης οφθαλμός του «Θεού» ή της «Θείας Δίκης». Η θρησκεία δεν είναι μια «αποκάλυψη», αλλά μια σκόπιμη ανθρώπινη επινόηση για τον έλεγχο της παρανομίας και τη νουθέτηση των πολιτών, θυμίζοντάς μας σε αυτό το περίφημο απόφθεγμα του φιλόσοφου Σενέκα: «Η θρησκεία είναι για το λαό αλήθεια, για τον φιλόσοφο ψέματα και για τον πολιτικό χρήσιμη». Η θρησκεία επινοήθηκε από τους ίδιους τους άρχοντες της πολιτείας για τον έλεγχο και την υποταγή των πολιτών. Στη συνέχεια οι ίδιοι οι θεοί «έδωσαν» στους ταγούς της εξουσίας το δικαίωμα να άρχουν Θεΐω Δικαίω!

Οι Σοφιστές δεν ήσαν όμως μόνον άθεοι, ήσαν και πλήρως αγνωστικιστές-υποκειμενιστές, θέτοντας σα μέτρον όλων των πραγμάτων τον ίδιο τον άνθρωπο και υποστηρίζοντας τη μη ύπαρξη αντικειμενικής Αλήθειας, παρά μόνον μιας ρητορικής επιχειρηματολογίας που προσπαθεί να επιβληθεί στους άλλους με την τέχνη της πειθούς, παρότι καμιά πρόταση δεν είναι στην πραγματικότητα αληθέστερη καμιάς άλλης! Όλες οι αλήθειες είναι σχετικές και αναφέρονται πάντα στον άνθρωπο και στις ερμηνείες του. Όλα είναι δημιουργήματα του νου του ανθρώπου, όλα είναι πλασματικά και φαίνονται σα πραγματικά και ουσιαστικά μόνο μέσω της τέχνης της πειθούς!

Η σχετικότητα και η υποκειμενικότητα σε όλα τα πράγματα οδηγεί αναπόφευκτα και στην υποκειμενικότητα της ηθικής και σε μια πολιτική αναρχία, την οποία τόσο πολύ φοβόταν ο Σωκράτης και ο Πλάτωνας και έβαλαν (μαζί και για την ασέβειά τους προς τους θεούς) με μένος εναντίον των Σοφιστών, συκοφαντώντας και λοιδορώντας στο έπακρον το έργο τους και την ευφυέστατη αντίληψή τους.

Παρόλη τη λοιδορία όμως που δέχθηκαν οι Σοφιστές στη διάρκεια των αιώνων από τα συγγράμματα και τους οπαδούς της «Θείας Τριάδας»: Σωκράτη, Πλάτωνα και Αριστοτέλη, αποκαταστάθηκαν μερικώς από τον Χέγκελ και τελικά πλήρως τη δεκαετία του '30 από πολλούς διαπρεπείς φιλόλογους, οποίοι έφτασαν να μιλήσουν μάλιστα μέσω αυτών για **Ελληνικό Διαφωτισμό**, για την *πνευματική εξέλιξη από το Μύθο στο Λόγο* και για τη στροφή από το «είναι» και το «γίνεσθαι» των προσωκρατικών φιλοσόφων στον ίδιο τον άνθρωπο και τη γνωστική του ικανότητα». Κάποιοι από αυτούς μάλιστα προχώρησαν πιο πολύ και υποστήριξαν ότι ακόμα και περίφημος αρχαίος Ελληνικός ανθρωπισμός ήταν δημιουργήμα του Πρωταγόρα και Σοφιστών και όχι του Σωκράτη ή του Πλάτωνα!

Στα μέσα του 5 π.Χ., όταν ο λαός άρχισε να επηρεάζεται από τις διδασκαλίες των Σοφιστών, οι Άρχοντες φρόντισαν για μια ακόμη φορά να τον ελέγξουν. Ο επαγγελματίας μάντης Διοπίθης προτείνει τότε και ψηφίζεται (432 π.Χ.) το διαβόητο «Ψήφισμα του Διοπίθης» *εναντίον όλων όσων δεν πιστεύουν στα θεία και διδάσκουν υπερκόσμια πράγματα*, με ποινές την εξορία, το θάνατο και το κάψιμο των βιβλίων τους! Ο ίδιος μάλιστα ο Διοπίθης υπέβαλλε συνεχώς «εισαγγελίες», μηνύσεις εναντίον οποιουδήποτε δεν πίστευε στους αρχαίους θεούς ή διέδιδε διάφορες υπερκόσμιες θεωρίες. Ο Κλεάνθης μάλιστα, όπως αναφέρει ο Πλούταρχος, μήνυσε τον περίφημο αστρονόμο Αρίσταρχο το Σάμιο επειδή δίδαξε ότι «η ουράνια σφαίρα μένει ακίνητη και ότι η Γη περιφέρεται σε λοξό κύκλο (εκλειπτική) και συγχρόνως γύρω από τον άξονά της...». Κυρίες και κύριοι θαυμάστε την τόσο εξυμνημένη

Αθηναϊκή δημοκρατία του 5^{ου} π.Χ αιώνα!

Πολλοί τότε σοφιστές αναγκάστηκαν να μη διακηρύττουν ελεύθερα την αθεΐα τους από το φόβο των ποινών, όπως ίσως και ο Πρωταγόρας, ο οποίος στην αρχή του βιβλίου του «Περί Θεών» δήλωνε τα εξής: «Για τους θεούς δεν μπορώ να γνωρίζω ότι υπάρχουν, ούτε ότι δεν υπάρχουν, διότι υπάρχουν πολλά που εμποδίζουν την ακριβή γνώση, τόσο η έλλειψη σαφών ενδείξεων όσο και η μικρή διάρκεια της ανθρώπινης ζωής...». Ακόμα όμως και αυτό ήταν αρκετό για να καταδικαστεί σε εξορία και να καούν τα βιβλία του! Ακόμα και ο Σωκράτης κατηγορήθηκε αυτή την εποχή ότι έσπειρε «έτερα καινά δαιμόνια» και φυλακίσθηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο. Διώχθηκαν επίσης ο Αναξαγόρας, ο Στίλπων, ο Θεόφραστος, ο Αριστοτέλης και άλλοι.

Πέραν όμως από το φιλοσοφικό και σκεπτικιστικό αναρχισμό των Σοφιστών, υπήρχαν αυτή την περίοδο στην Αθηναϊκή Δημοκρατία και άλλα, πιο δυναμικά αναρχικά και ασεβή στοιχεία, όπως αποδεικνύουν οι ιστορίες για τη βεβήλωση των Ελευσινίων Μυστηρίων και την αποκοπή των πεών των Ερμαϊκών στηλών. Ο ρήτορας επίσης Λυσίας αναφέρει το παράδειγμα του Κνησία, ο οποίος μαζί με άλλα τρία άτομα δημιούργησαν ένα «Σύλλογο Κακοδαιμονιστών» και διάλεξαν σκόπιμα διάφορες δυσοίωνες ή απαγορευμένες ημέρες για να δειπνήσουν μαζί και να εμπαίζουν τους θεούς και τους νόμους της Αθήνας. Λέγεται μάλιστα ότι ο Κνησίας είχε βεβηλώσει ένα άγαλμα της Εκάτης.

ΑΝΤΙΦΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΣΟΦΙΣΤΕΣ

Τα πολλά των κατά νόμον δικαίων πολεμίως τη φύσει κείται
(Πολλά πράγματα δίκαια, σύμφωνα με το νόμο, είναι ενάντια στη φύση)
τα μεν γαρ των νόμων επίθετα, τα δε της φύσεως αναγκαία.
(όσα επιβάλλουν οι νόμοι είναι περιορισμοί, ενώ όσα επιβάλλει η φύση αναγκαία)

Σύγχρονος του Σωκράτη ο σοφιστής Αντιφών, τολμά να διατυπώσει στα μέσα του 5^{ου} π.Χ. αιώνα τη ρηξικέλευθη άποψη ότι «**φύσει πάντα πάντες ομοίως πεφύκαμεν και βάρβαροι και Έλληνες είναι**», ότι όλοι οι άνθρωποι δηλαδή είναι από τη φύση ίσοι και οι Έλληνες και οι βάρβαροι:

*Εκείνους που κατάγονται από πατέρες ευπόληπτους τους σεβόμαστε και υποκλινόμαστε μπροστά τους, ενώ εκείνους που κατάγονται από ταπεινή οικογένεια ούτε τους σεβόμαστε ούτε υποκλινόμαστε μπροστά τους. Ως προς αυτό λοιπόν το πεδίο συμπεριφοράς μας έχουμε γίνει βάρβαροι, απολίτιστοι, γιατί **ως προς τη φυσική μας υπόσταση όλοι έχουμε φτιαχτεί από την ίδια φύση και οι Βάρβαροι και οι Έλληνες...**Ως προς τις φυσικές μας ιδιότητες ούτε οι βάρβαροι διαφέρουν σε τίποτε (για να θεωρούνται κατώτεροι) ούτε οι Έλληνες (για να θεωρούνται ανώτεροι), αφού αέρα αναπνέουμε όλοι με το στόμα και τη μύτη και τρώμε όλοι με τη βοήθεια των χεριών μας...*

Diels-Krantz, Die Fragmente der Vorsokratiker, Fr. B. Col. 1, στίχοι 1-35

Όσο για τη δικαιοσύνη διατυπώνει μια ιδιότυπη «αναρχική» άποψη. Μας συμβουλεύει **να τηρούμε το νόμο μπροστά σε μάρτυρες, αλλά να τον αγνοούμε όταν κανείς δε μας προσέχει!** :

Δικαιοσύνη λοιπόν είναι να μην παραβαίνει κάποιος τους νόμους της κοινωνίας της οποίας αυτός είναι ενεργό μέλος. Και μπορεί να αποκομίσει ο άνθρωπος τη μεγαλύτερη ωφέλεια από τη δικαιοσύνη (τη νομιμότητα), αν δείχνει απόλυτα το σεβασμό του στους νόμους εκεί όπου υπάρχουν μάρτυρες και τον βλέπουν, ακολουθεί όμως τις υποδείξεις (ροπές) της φύσης εκεί όπου είναι μόνος του, χωρίς μάρτυρες. Γιατί όσα επιβάλλουν οι νόμοι είναι περιορισμοί που μπαίνουν στη συμπεριφορά του ατόμου με τρόπο πειστικό, ενώ όσα επιβάλλει η φύση είναι απλώς αναγκαία (και γι' αυτό αποδεκτά). Επιπλέον, αυτά που επιβάλλονται με το νόμο είναι συμπεριφορές που συμφωνήθηκαν έτσι από τους ανθρώπους (σωστές ή λαθεμένες), δεν προέρχονται από τη φύση, ενώ όσα υποδεικνύει η φύση προέρχονται από αυτήν, δεν είναι επινόηση / συμφωνία των ανθρώπων.

Diels-Krntz, Die Fragmente der Vorsokratiker, 87B44,στήλη ..1.,στ..6-33.

Ο Αντιφών ήταν έτσι εναντίον οποιωνδήποτε διακρίσεων μεταξύ των ανθρώπων λόγω ευγενικής ή ταπεινής καταγωγής ή ακόμα φυλετικής υπεροχής. Παρόμοια ο Λυκόφρων (αρχές 4^{ου} αιώνα π.Χ.), μαθητής του σοφιστή Γοργία, δήλωνε προκλητικά ότι **δε διαφέρουν σε τίποτα όσοι έχουν ταπεινή από όσους έχουν αρχοντική καταγωγή**. Ο Αριστοτέλης αναφέρει μάλιστα στα «Πολιτικά» του και μια άλλη άποψη του Λυκόφρωνος:

Η πολιτική κοινωνία είναι ... συμμαχία των πολιτών μεταξύ τους, η οποία διαφέρει από τις άλλες συμμαχίες (τις μεταξύ των πόλεων) μόνο ως προς την απόσταση των τόπων (όπου ζουν οι σύμμαχοι). Και ο νόμος είναι μια συνθήκη ή σύμβαση, η οποία, όπως δίδασκε ο Λυκόφρων ο Σοφιστής, γίνεται εγγυητής ανάμεσα στους πολίτες για το δίκιο τους στις μεταξύ τους σχέσεις ή συναλλαγές, αλλά δεν έχει ο νόμος τη δύναμη να κάνει τους πολίτες αγαθούς και δίκαιους.

Αλλά και ο Ευριπίδης τον 5^ο π.Χ αιώνα τολμά να φωνάζει στον απολεσθέντα «Τηρέα» του: **«Εν φύλον ανθρώπων... ουδείς έξοχος έβλασταν άλλου!»** και στον, επίσης απολεσθέντα, «Αλέξανδρό» του: **«Τίποτα ξεχωριστό· ίδια σπορά κι οι ευγενείς και οι ταπεινοί!»**

Ο Αντιφών τάθηκε εναντίον και της δουλείας. Αυτός όμως που διακήρυξε πρώτος καθαρά την αντίθεσή προς το θεσμό της δουλείας ήταν ο Αλκιδάμας, μαθητής και αυτός του Γοργία, ο οποίος δήλωσε ότι **«ελευθέρους αφήκε πάντας θεός. Ουδένα δούλον η φύσις πεποίηκεν** (ο θεός άφησε όλους τους ανθρώπους ελεύθερους, κανένα δεν τον έκανε η φύση σκλάβο).

Ο Αντιφών λοιπόν διακηρύσσει τη φυσική ισότητα όλων των ανθρώπων: Ισότητα ταπεινών και αριστοκρατών, ισότητα Ελλήνων και «βαρβάρων» και ισότητα ελεύθερων και δούλων, οραματιζόμενος βασικά μια αταξική, αναρχική, ελεύθερη, φυσική κοινωνία. Οι νόμοι της πολιτείας είναι απλώς αυθαίρετοι κανονισμοί, αμοιβαίες συμφωνίες μεταξύ των ανθρώπων και χρησιμοποιούνται συνήθως προς όφελος των αρχόντων. Αντίθετα, οι νόμοι της φύσης είναι ανώτεροι και πιο αληθινοί, διότι υπαγορεύονται από την ανάγκη. Ο νόμος είναι ένα προϊόν του ανθρώπινου πολιτισμού που παραβιάζει την ανθρώπινη φύση. Τιθέμενος έτσι ο Αντιφών εναντίον του νόμου, τίθεται τελικά και εναντίον του ίδιου ανθρώπινου πολιτισμού,

υποστηρίζοντας ότι οι πρωτόγονες κοινωνίες βρίσκονται πολύ πιο κοντά στη φύση και στην ευτυχία από τους πολιτισμένους λαούς.

Ο σοφιστής Ιππίας διακήρυξε επίσης ότι όλοι οι άνθρωποι είναι «συγγενείς - οικείοι και πολίται - φύσει ου νόμω», διότι «το όμοιον τω ομοίω φύσει συγγενές έστιν». Αφού λοιπόν, οι άνθρωποι είναι φύσει όμοιοι, είναι άρα και συγγενείς. Οι νόμοι των ανθρώπων πολλές φορές καταπιέζουν και βιάζουν τη φύση: **«ο δε νόμος, τύραννος των των ανθρώπων, πολλά παρά την φύσιν βιάζεται».**

Αξίζει να σημειώσουμε επίσης τον πολυταξιδεμένο Αθηναίο το Σοφιστή, που έζησε τον 2ο μ.Χ. αιώνα και ονομάστηκε «δεινσοφιστής», επειδή εξιστορούσε τις γνώσεις του στη διάρκεια γευμάτων που του παρέθεταν οι ευγενείς. Ζούσε μια πολύ απλοϊκή ζωή, και αρνιόταν πάντα να φιλοξενηθεί μετά τις εξιστορήσεις του, προτιμώντας να κοιμάται ελεύθερος σε κήπους και στην ύπαιθρο, χωρίς να χρησιμοποιεί ποτέ του χρήματα.

ZHNΩN O KITIΕYΣ (334 – 264 π.Χ.)

Ομολογουμένως τήι φύσει ζήν

Ο ιδρυτής της Στωικής Σχολής των Ελλήνων φιλοσόφων Ζήνων ο Κυτιεύς (από την πόλη Κίτιο της Κύπρου) ήταν αρχικά έμπορος, αλλά το καράβι του ναυάγησε μαζί με τα εμπορεύματά του και έχασε όλη την περιουσία του. Κατέληξε έτσι στην Αθήνα, όπου άρχισε αργότερα να ασχολείται με τη φιλοσοφία. Τότε ακριβώς είπε και την περίφημη φράση του: `Νυν ευπλόηκα, ότε ναυάγησα», δηλαδή «τώρα πήγε καλά το ταξίδι μου, που ναυάγησα!» Δάσκαλοί του ήσαν οι φιλόσοφοι Κράτης, Στίλπων, Ξενοκράτης και Πόλεμων, κοντά στους οποίους μαθήτευσε για μια εικοσαετία. Στη συνέχεια ίδρυσε τη δική του φιλοσοφική Σχολή, η οποία, επειδή τα μαθήματά της γίνονταν στην `Ποικίλη Στοά` της Αγοράς των Αθηνών, ονομάστηκε `Στωική` και οι πρόωη «Ζηνωνιανοί» τελικά Στωικοί.

Ο Ζήνω κήρυσσε τον φυσικό ευδαιμονισμό του ανθρώπου μέσω της ψυχικής αταραξίας και γαλήνης. Ο άνθρωπος πρέπει να ζει σύμφωνα με την Φύση, αποδεχόμενος τη Θέληση του Κόσμου και των Θεών. Θεωρούσε σα βασική αρετή τη φρόνηση, από την οποία απορρέουν οι τρεις Πλατωνικές αρετές: της ανδρείας, της σωφροσύνη και της δικαιοσύνης. Η συνύπαρξη και των τεσσάρων αυτών αρετών είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ηθική τελείωση του ανθρώπου, στην οποία τελικά μας οδηγεί η ίδια η Φύση.

Εναντιωνόταν σθεναρά στον πλούτο και στην πολυτέλεια, όπως και στην ατομική ιδιοκτησία, την οποία θεωρούσε άδικη: **«οι καρποί ανήκουν σε όλους και η γη σε κανέναν!»** Μια ιδανική «ουτοπική» κοινωνία οραματίζεται στο έργο του «Πολιτεία», από το οποίο, δυστυχώς, έχουν διασωθεί ελάχιστα αποσπάσματα. Η κοινωνία που οραματίζεται είναι ελεύθερη και α-κρατική, χωρίς άρχοντες, στρατό, δικαστήρια, αστυνομία, ναούς και χρήματα! Δεν υπάρχουν επίσης γάμοι και οικογένειες. Όλοι οι άνθρωποι ζουν μαζί σε μια ενιαία, οικουμενική κοινότητα με κοινά ήθη και με τους ίδιους φυσικούς νόμους. Όπως σημείωνε δεν πρέπει να **«ζούμε χωριστά σε κράτη και δήμους, παρά όλους να τους λογαριάζουμε για συνδημότες και συμπολίτες μας, και μια ζωή και οργάνωση να υπάρχει για τους πάντες».**

Η συνύπαρξη των ανθρώπων σε αυτή την κοινωνία θα είναι μονιασμένη και αρμονική, λόγω του ένστικτου της αυτοσυντήρησης και αφετέρου λόγω του έμφυτου κοινωνικού ενστίκτου των ανθρώπων για σύνδεση και συνεργασία, με την επικουρία μάλιστα της λογικής (κατά φύσιν και ελλόγως ζην), τα οποία όλα καθιστούν εντελώς άχρηστους οποιουσδήποτε επιβαλλόμενους νόμους και θεσμούς.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο θεωρητικός του αναρχισμού Κροπότκιν θεωρούσε το Ζήνωνα σαν τον «καλύτερο εκφραστή της αναρχικής φιλοσοφίας στην αρχαία Ελλάδα».

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ (40 – 128 μ.Χ.)

Ουδέν κακού φύσις εν κόσμω γίγνεται.
(Τίποτε το κακό δεν κάνει η Φύση στον κόσμο.)

Νόμος βιωτικός έστιν ούτος, το ακόλουθον τη φύσει πράττειν.
(Είναι νόμος της ίδιας της ζωής να δρας σύμφωνα με τη φύση.)

Το κατά φύσιν ζην τουτ' έστι κατ' αρετήν ζην.
(Το να ζεις σύμφωνα με τη φύση είναι το ίδιο με το να ζεις σύμφωνα με την αρετή.)

Παιδί δούλων από την Ιεράπολη της Φρυγίας, έγινε και αυτός δούλος ενός δημοσίου υπαλλήλου στη Ρώμη, όπου και παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας από τον Μουσόνιο Ρούφο. Αργότερα έγινε απελεύθερος και άρχισε να διδάσκει τη Στωική φιλοσοφία. Στο διωγμό του Δομιτιανού κατά των Στωικών απελάθηκε στην Ήπειρο, όπου μετέφερε και την έδρα της σχολής του (στην Νικόπολη) και δίδαξε μέχρι τον θάνατό του. Ήταν γνωστός για την παροιμιώδης αταραξία του, τη στωικότητά του και την απέριτη λιτότητά του.

Σύμφωνα με τον Επίκτητο, με την άσκηση της φιλοσοφίας ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τα πράγματα που βρίσκονται υπό την εξουσία του από εκείνα που δεν βρίσκονται υπό την εξουσία του:

Από όσα υπάρχουν στον κόσμο, άλλα τα εξουσιάζουμε και άλλα όχι. Εξουσιάζουμε μεν την γνώμη μας, την ψυχική μας ορμή, τις ορέξεις μας τις παρεκκλίσεις μας, με μία λέξη δηλαδή, όλα όσα εξαρτώνται από τις δικές μας ενέργειες. Δεν εξουσιάζουμε την σωματική μας κατασκευή, τα υλικά αγαθά, την δόξα, τ' αξιώματα, με μία λέξη, όλα όσα δεν εξαρτώνται από τις δικές μας ενέργειες.

Και τα μεν εκείνα που εξουσιάζουμε, είναι από την φύση τους ελεύθερα, αναπότρεπτα και ανεμπόδιστα, εκείνα δε, που δεν εξουσιάζουμε, είναι από την φύση τους ανίσχυρα, δουλικά αποτρέψιμα και ξένα ως προς εμάς.

Να θυμάσαι λοιπόν, ότι αν θεωρήσεις ελεύθερα εκείνα, που είναι από την φύση τους δουλικά και τα ξένα θεωρήσεις ως δικά σου, θα αντιμετωπίσεις εμπόδια, θα λυπηθείς, θα ταραχθείς, και θα κατηγορήσεις Θεούς και ανθρώπους, αν όμως θεωρήσεις ότι δικό σου είναι μόνον αυτό που όντως σου ανήκει, το δε ξένο, όπως όντως είναι δηλαδή ως ξένο, κανείς ποτέ δεν θα μπορέσει να σου επιβληθεί, κανείς ποτέ δεν θα σε εμποδίσει, ούτε θα σε κατηγορήσει, και εσύ δεν θα στραφείς εναντίον κανενός, δεν θα πράξεις τίποτε δίχως να το θέλεις, από κανένα δεν θα βλαφθείς και εχθρό δεν θα έχεις, διότι κανένας δεν θα μπορέσει κακό να σου κάνει.

Και σαν πρώην δούλος ο ίδιος συμβουλεύει:

Ο αφέντης του καθενός είναι εκείνος, που μπορεί να του δώσει ή να του αφαιρέσει όσα αυτός ποθεί ν' αποκτήσει ή ν' απαλλαγεί από αυτά. Όποιος λοιπόν θέλει να είναι ελεύθερος δεν πρέπει ούτε να επιζητεί ούτε ν' αποφεύγει κάτι που άλλοι εξουσιάζουν. Ειδεμή θα είναι εκ των πραγμάτων ένας δούλος.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΚΥΝΙΚΟΙ

ΔΙΟΓΕΝΗΣ (Ο ΚΥΩΝ) (412-323 Π.Χ.)

Ο ιδρυτής της Κυνικής Σχολής Φιλοσοφίας Αντισθένης διατύπωσε με σθένος δημόσια πολλές αντιδιοκτητικές και αντεξουσιαστικές ιδέες, όπως ότι δεν πρέπει να υπάρχει κυβέρνηση, ατομική ιδιοκτησία, επίσημη θρησκεία και γάμος. Ο Διογένης όμως Κυνικός, ο επιφανέστερος όλων των Κυνικών φιλοσόφων, ήταν αυτός που εναντιώθηκε καθημερινά έμπρακτα σε κάθε θεσμό και αξία της οργανωμένης κοινωνίας, γελοιοποιώντας κι εξευτελιζοντας τις κοινωνικές συμβάσεις. Ήταν μια γνήσια ανατρεπτική και ριζοσπαστική μορφή της αρχαιότητας που απέρριπτε με την ίδια την πράξη της κάθε έννοια κοινωνικής και πολιτιστικής αξίας.

Ασεβής προς τους νόμους, διακήρυττε ότι αυτοί δεν έχουν καμιά απολύτως αξία, διότι είναι καθαρά ανθρώπινα δημιουργήματα, διαφέροντες από τόπο σε τόπο, χωρίς καμιά φυσική αξία κι επομένως ανάξιοι σεβασμού. Κανένα δικαστήριο επίσης δεν έχει δικαίωμα να κρίνει τις πράξεις των ανθρώπων και καμιά εξουσία να καθορίζει τη ζωή τους. Όταν ο Μέγας Αλέξανδρος, έχοντας ακούσει γι' αυτόν, πήγε να τον δει στο πιθάρι όπου κατοικούσε και τον ρώτησε: «Τι θέλεις από μένα Διογένη να σου κάνω;», εκείνος του απάντησε: «Μη μου αφαιρείς αυτό που δεν μπορείς να μου δώσεις!», εννοώντας τον ήλιο που του τον έκρυβε το σώμα του Αλέξανδρου. Μετά από αυτό, λέγεται ο Αλέξανδρος παραμέρισε από μπροστά του ψιθυρίζοντας: «Αν δεν ήμουν ο Αλέξανδρος, θα ήθελα να είμαι ο Διογένης».

Γεννήθηκε στη Σινώπη του Πόντου και πέθανε στην Κόρινθο, σε ηλικία 80 περίπου ετών. Υπήρξε ιδιαίτερα ειρωνικός και καυστικός εναντίον των ανθρώπινων αδυναμιών και ιδιαίτερα της ματαιοδοξίας και της υπεροψίας. Τρεφόταν από τις προσφορές των πολιτών με τους οποίους συζητούσε, δίνοντας με μεγάλη ετοιμότητα και ευφυΐα απαντήσεις στα ερωτήματά τους. Κυκλοφορούσε ξυπόλητος, φορώντας έναν ευτελέστατο χιτώνα και κρατώντας πάντα ένα μακρύ ραβδί για να διώχνει τα σκυλιά που τον γάβγιζαν. Δε δημιούργησε ποτέ δική του οικογένεια και θεωρούσε τον εαυτό του κοσμοπολίτη: «**η μόνη αληθινή πολιτεία είναι αυτή που απλώνεται σ' όλο τον κόσμο**» («*Μόνην ορθήν πολιτείαν είναι την εκ κόσμω*»).

Σάρκαζε την ευγενική καταγωγή, τη φήμη και τις κάθε λογής διακρίσεις. Περιφρονούσε επίσης την κοινωνική ηθική και δε δίσταζε να συνευρεθεί με κοινές γυναίκες στη μέση του δρόμου. Λέγεται επίσης ότι περπατούσε στους δρόμους της Αθήνας επιδεικνύοντας το μεσαίο του δάχτυλο στους περαστικούς, οι οποίοι σοκάρονταν και τότε τους έδειχνε το μικρό του δάχτυλο και τους ρωτούσε αν τους σκανδαλίζει και αυτό, γελοιοποιώντας έτσι τον καθωσπρεπισμό τους.

Όταν τον ειρωνεύτηκαν κάποτε ότι μπαίνει σε ακάθαρτους χώρους, τους απάντησε ότι και ο ήλιος μπαίνει και δεν μολύνεται... Είναι επίσης γνωστό το συμβάν που μια φορά άναψε, μέρα μεσημέρι, ένα λυχνάρι και κρατώντας το γύριζε στους δρόμους της αγοράς και όταν τον ρώτησαν γιατί το κάνει αυτό απάντησε με το περίφημο: «Ψάχνω για Ανθρώπους».

Υποστήριζε την πλήρη ικανοποίηση των φυσικών και σωματικών αναγκών και ότι καμιά από αυτές δεν μπορεί να θεωρηθεί ανήθικη, αφού τις δημιουργεί όλες η φύση. Ωστόσο, ο άνθρωπος πρέπει να αποκτήσει αυτάρκεια και να περιορίσει τις ανάγκες του με την άσκηση στις ελάχιστες δυνατές και λίαν απαραίτητες από αυτές. Αντίθετα, η παράδοσή του στις σωματικές απολαύσεις αποτελεί αδυναμία και αδικία. Βλέποντας π.χ τον παχουλό ρήτορα Αναξιμένη, τον προέτρεπε να δώσει λίγη από την κοιλιά του και στους φτωχούς.. Όταν πάλι είδε ένα παιδί να πίνει με τις χούφτες του νερό από τη βρύση, πέταξε αμέσως το πήλινο κύπελλο που είχε στο πιθάρι του θεωρώντας το περιττό. Τα χρήματα τα θεωρούσε άχρηστα και επιζήμια, σαν τους νόμους και προέτρεπε την καταστροφή τους. Όσο για τον πόλεμο, όταν οι Κορίνθιοι προετοιμάζονταν πυρετωδώς για να πολεμήσουν τον Φίλιππο της Μακεδονίας, για να μη φανεί και ο ίδιος ότι κάθεται και δεν κάνει τίποτα, πήρε το πιθάρι του και άρχισε να το κυλάει πέρα-δώθε!

Η Κυνική φιλοσοφία διήρκεσε πολλούς αιώνες. Το 362 μ.Χ. ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Ιουλιανός έγραφε στον Κυνικό Ηράκλειο για τον Κυνικό Οινόμαο, που έζησε τους Ρωμαϊκούς χρόνους: «Αυτός λοιπόν είναι ο στόχος του, να υπονομεύσει κάθε σεβασμό προς τους θεούς, να γελοιοποιήσει όλη την ανθρώπινη σοφία, να ποδοπατήσει όλους τους νόμους για την τιμή και τη δικαιοσύνη και επιπλέον, να ποδοπατήσει εκείνους τους νόμους οι οποίοι χαραχτηκαν από τους θεούς στις ψυχές μας... Οι ληστές βρίσκουν καταφύγιο σε έρημες περιοχές, ενώ αντίθετα οι Κυνικοί πηγαινοέρχονται ανάμεσά μας, υπονομεύοντας τους κοινωνικούς θεσμούς».

Είναι φανερό από το παραπάνω η ανατρεπτικότητα και κοινωνική ανταρσία των κυνικών. Γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι αν οι Στωικοί ανέπτυξαν μια αναρχική θεωρία, οι κυνικοί ήταν αυτοί επέδειξαν μια αναρχική πρακτική, καταφερόμενοι εναντίον όλων σχεδόν των κοινωνικών θεσμών.

Η «ΑΝΤΙΓΟΝΗ» ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ

Το δε εκ των τυράννων (γένος) αισχροκέρδειαν φιλεί

*Δε φύτρωσε χειρότερη καμιά
εφεύρεση στον κόσμο σαν το χρήμα.
Αυτό γκρεμίζει πόλεις, ανθρώπους ξεσπιτώνει,
δασκαλεύει και πλανεύει το φρόνιμο
μυαλό να κυνηγάει της ντροπής τα έργα
μαθαίνει τον άνθρωπο να γίνει κάλπης
και να κατέχει μύριες όσες βρωμιές.*

Κρέων (από την Αντιγόνη του Σοφοκλή)

Μετά τη μονομαχία του Πολυνείκη και του Ετεοκλή, των γιων του Οιδίποδα, και τον αμοιβαίο θάνατό τους, ο Κρέοντας αναλαμβάνει την εξουσία της πόλης. Σαν

απόλυτος μονάρχης, ανακοινώνει την αυθαίρετη απόφασή του να ταφεί ο Ετεοκλής με όλες τις τιμές που ταιριάζουν σε έναν υπερασπιστή της πατρίδας και να μείνει άταφος για να κατασπαραχθεί το σώμα του από τα όρνια και τα άγρια θηρία ο Πολυνείκης, που θέλησε να την κυριεύσει. Ορίζει το θάνατο σαν ποινή για τον ποιονδήποτε παραβάτη.

Η Αντιγόνη, τραγική αδελφή των σκοτωμένων, η «αναρχική» ηρωίδα του Σοφοκλή, δεν υποτάσσεται σε αυτήν την ανόσια, ενάντια σε κάθε αίσθηση φυσικού δικαίου, διαταγή και δηλώνει τη σθεναρή της απόφαση να θάψει το πτώμα του αδελφού της. Απειθεί ατρόμητα και συνειδητά στον απόλυτα άρχοντα, παρότι γνωρίζει την θανατική ποινή που την περιμένει. Παραβιάζει τον ανθρώπινο νόμο, ένα καθαρό δημιούργημα της οίησης, ματαιοδοξίας, κενοδοξίας, απληστίας και αυθαιρεσίας των αρχόντων, για χάρη του φυσικού και άγραφου νόμου και των ανώτερων ηθικών αξιών, διακινδυνεύοντας άμεσα την ελευθερία της και την ίδια της τη ζωή. Το κάνει, εξηγεί, όταν ο Κρέων έκπληκτος τη ρωτά για το θράσος της, γιατί αυτή δεν ήταν μια διαταγή του Δία και της Δίκης, αλλά η διαταγή ενός θνητού.. Ούτε και πίστευε πως οι διαταγές ενός θνητού μπορούν να έχουν τέτοια δύναμη που να περιφρονήσουν και να αψηφήσουν με έπαρση τους άγραφους νόμους των θεών.

Ο Αισχύλος, παρουσιάζοντας επίσης την απείθαρχη Αντιγόνη στην τραγωδία του «Επτά επί Θήβας», τη βάζει να μιλάει καθαρά για την ανταρσία της, για την οποία χρησιμοποιεί μάλιστα τη λέξη **αναρχία!**:

*εγώ δε Καδμείων γε προστάταις λέγω,
ήν μη τις άλλος τόνδε συνθάπτην θέληι,
εγώ σφε θάψω κανά κίνδυνον βαλώ
θάψασ' αδελφόν τον εμόν, ουδ' αισχύνομαι
έχουσ' άπιστον τήνδ' **αναρχίαν** πόλει*

Μα κ' εγώ λέω σ' αυτούς τους άρχοντες της Θήβας:
κι αν δε βρεθεί κανείς μαζί μου να τον θάψει,
πάνω μου εγώ τον κίνδυνο μόνη θα πάρω
τον αδερφό μου θάβοντας: **κι ούτε ντροπή μου
τόχω να δείξω αντάρτισσα γνώμη στη πόλη.**

Ο Γιος του Κρέοντα Αίμωνας είναι ερωτευμένος με την Αντιγόνη (απ' όπου και το χορικό «έρως ανίκατε μάχαν»..) και ο μονάρχης προσπαθεί επιτάσσοντας και σε αυτόν την πειθαρχία, να τον νουθετήσει να την ξεχάσει, διότι τους χωρίζει πια ο Χάρος:

*Με τέτοια αισθήματα, παιδί μου στην καρδιά ν' ακολουθείς τη γνώμη του πατέρα σου, κάθε γονιός θέλει να 'χει τέτοια παιδιά που και να πειθαρχούν μέσα στο σπίτι του, τον εχθρό του πάντα να τον πολεμούν και να τιμούν το φίλο του, σαν τον πατέρα. .... Γι' αυτό, παιδί μου ποτέ μην ξελογιαστείς απ' τη λαχτάρα μιας γυναίκας.... **Φτύσε την κι άστηνε λοιπόν να πάει να παντρευτεί στον Άδη με νεκρούς.** Γιατί μέσα στην πόλη αυτή μονάχα απ' όλους πιάστηκε να παρανομεί. Και δε θα βγω ψεύτης εγώ μπροστά στο λαό. Θα τη σκοτώσω. Ας πάει να λιβανίζει το Δία. Αν θρέψω αντάρτες μέσ' στο σπίτι μου, σκέψου πόσοι θα ξεπεταχτούν απ' έξω. Όποιος με τους δικούς του φέρνεται καλά, θα φερθεί μετά και στην πόλη σωστά και δίκαια. **Αν κάποιος που πατάει τους νόμους, νομίζει πως θα υπερνικήσει αυτούς που κυβερνούν, μην***

περιμένεις να πάρει και τιμές για τα καμώματά του. Μα να υπακούμε πρέπει σ' όποιον ψήφισ' ο λαός και για μικρά και δίκια και για τ' ανάποδα ακόμα....

Και η περίφημη κατακλείδα του λόγου του προς το γιο του:

Δεν υπάρχει κατάρα μεγαλύτερη από την αναρχία. Γκρεμίζει πόλεις, αναστατώνει σπίτια και σπέρνει φόβο μες στη μάχη και την ήττα στους δικούς μας. Ενώ η πειθαρχία, σώζει το στρατό. Πρέπει να υπερασπιζόμαστε το νόμο, την τάξη, κι όχι ό,τι θέλει μια γυναίκα. Καλύτερ' από άντρα, αν είναι να πέσω παρά να πούνε πως μ' έριξε γυναίκα.

Το τέλος είναι γνωστό: Ο Αίμωνας και η Αντιγόνη αυτοκτονούν και μετά η γυναίκα του Κρέοντα Ευριδίκη, όταν μαθαίνει το θάνατο του γιου της. Ο Κρέοντας μόνος πια, απαρηγόρητος και συντετριμμένος, θύμα και θύτης, μετανιώνει για τα σφάλματά του και θρηνεί τον αφανισμό της οικογένειάς του.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

Η λέξη **ρίψασπις**, για τον πολεμιστή που έριχνε κάτω την ασπίδα του, εγκατέλειπε τη μάχη και τρεπόταν σε φυγή, ήταν ιδιαίτερα προσβλητική και υποτιμητική στην αρχαιότητα, θεωρούμενη σα μια πράξη δειλίας, ατιμίας και ανανδρίας. Η λιποταξία μάλιστα από τη μάχη ετιμωρείτο, όπως ξέρουμε, από τους Σπαρτιάτες με την εσχάτη των ποινών. Εκτός όμως από δειλός ο ρίψασπις εθεωρείτο και «προδότης», διότι άφηνε με τη φυγή του ακάλυπτο τον παραστάτη του διευκολύνοντας τον εχθρό να διασπάσει τη φάλαγγα.

Και όμως, παρά τη βεβαρημένη αρνητική προκατάληψη της εποχής εναντίον των ριψάσπιδων ο αρχαιότερος ιαμβικός ποιητής, ο Αρχίλοχος, τόλμησε να καμαρώσει με αναρχική έπαρση τον 7^ο π.χ. αιώνα που έριξε την ασπίδα του και γλύτωσε έτσι τη ζωή του, γράφοντας μάλιστα ένα ποίημα εξάιροντας την ενέργειά του αυτή! Γεννήθηκε στην Πάρο, από μητέρα σκλάβα και όταν ήταν ακόμη νέος, εστάλη μαζί με άλλους αποίκους στη Θάσο για την ίδρυση αποικίας. Μην βρίσκοντας όμως εκεί τα πράγματα όπως τα περίμεναν, εισέβαλαν στη Θράκη, ανοίγοντας πόλεμο με τους Θράκες. Σε μία απ' αυτές τις μάχες, ο Αρχίλοχος πέταξε την ασπίδα του σε ένα θάμνο και έτρεξε να σωθεί:

*Ασπίδι μεν Σαΐων τις αγάλλεται, ήν παρά θάμνω
έντος αμώμητος κάλλιπον ούκ εθέλων
αυτός δ' εξέφυγον θανάτου τέλος ασπίς εκείνη
ερρέτω εξάυτις κτήσομαι ού κακίω.*

Κάποιος απο τους Σάιους χαίρεται την ασπίδα μου, όπλον αφεγάδιαστο, που τήνε πέταξα στα θάμν' αθέλητά μου. Όμως εγώ γλίτωσα το θάνατο. Ας πάει στο διάολο η ασπίδα. Θ' αγοράσω άλλην καλύτερη.

Μια πραγματικά αναρχική δήλωση με παρρησία, χωρίς το φόβο της κατηγορίας για δειλία ή εθνική προδοσία...

Η προσωπική ζωή αξίζει πολύ περισσότερο απ' οποιοδήποτε ανθρώπινο θεσμό ή ιδεολογία, όταν μάλιστα οι πόλεμοι γίνονται, όπως συνήθως συμβαίνει, για τα συμφέροντα των αρχόντων, καίτοι τιλοφορούνται παραπλανητικά σαν «εθνικοί» ή «πατριωτικοί».

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

Μερικοί θέλουν να εμβάλλουν «αναρχικές» ιδέες και στον ολιγαρχικό και γενικά συντηρητικό Αριστοφάνη, λόγω των τριών αντιπολεμικών έργων του. Στους «**Αχαρνείς**» καλεί τους συμπολίτες του σε μαζική πολιτική ανυπακοή σαν ένα μέσο πίεσης για τον τερματισμό του Πελοποννησιακού Πολέμου. Στην «**Ειρήνη**» ο λαός απελευθερώνει την κλεισμένη μέσα σε μια σπηλιά ειρήνη και τερματίζει τον πολυετή πόλεμο. Τέλος στη **Λυσιστράτη**» όλες οι γυναίκες της Ελλάδας κηρύσσουν σεξουαλική απεργία σαν αντίποινα για τον πόλεμο και αναγκάζουν τους άνδρες τους να τον σταματήσουν.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Τέλος αξίζει να αναφερθούμε και στον Προμηθέα, μια καθαρά αναρχική μορφή της μυθολογίας που αποθανάτισε ο Αισχύλος στην περίφημη Τραγωδία του «Προμηθέας Δεσμώτης, στην αρχή της οποίας οδηγούνε τον «Γίγαντα» για να τον καρφώσουν «στο Βράχο του Καυκάσου», για την ανυπακοή τους προς τους Θεούς και προς τον αρχηγό τους Δία, οι δεσμοφύλακες **Κράτος** και **Βία**...

Ο «πυρφόρος», «δαδούχος» φιλόανθρωπος Προμηθέας, όπως τον χαρακτηρίζει ο Αισχύλος, έκλεψε από τους θεούς και έδωσε στους ανθρώπους το θείο δώρο της φωτιάς, το «πυρ του νου», αυτή τούτη τη νόηση, ανυψώνοντάς τους από την προηγούμενη ζώωδη κατάστασή τους.

*Ενώ πριν (το δώρο της «φωτιάς») οι άνθρωποι ήσαν σαν τα νήπια, τους έκαμα να έχουν νουν και σκέψη
Πρώτα λοιπόν έβλεπαν και μάταια έβλεπαν
Άκουγαν και δεν άκουγαν, όμοια με μορφές
Ονειρών το μακρό βίο περνούσαν
Άστοχα όλα τα μπερδευαν..*

Μια πραγματικά εξαιρετική, «εωσφορική» κι επαναστατική πράξη, μια πράξη συνειδητής ανταρσίας και ανιδιοτελούς προσφοράς, άξια κάθε επαίνου: έκλεψε τον «λόγο» και το νου («λογική») από τους θεούς, που το κρατούσαν ζηλότυπα μόνον για τον εαυτό τους, και το χάρισε ανιδιοτελώς στους πρώην ζώων ανθρώπους, σα μια τέλεια προσφορά, κάνοντας να λάμψει για πρώτη φορά μέσα στο κεφάλι τους το «πυρ του νου» Αναμένουμε το δεύτερο μεγάλο δώρο του Θείου Επαναστάτη Φιλόανθρωπου - Λυόμενου πια από το Βράχο του Μαρτυρίου, όταν θα έχει εκθρονιστεί ο Δίας, όπως έχει ο ίδιος προφητεύσει, και θα βασιλεύει πια ο Λύσιος, Ελευθερωτής Διόνυσος. Και το νέο αυτό μεγάλο δώρο, που κρατούν επίσης ζηλότυπα στην κατοχή τους οι θεοί μόνο για τον εαυτό τους, είναι το Δώρο της Αθανασίας!

Η πολιτική αντιστοιχία αυτού του συμβολισμού μεταφέρει ανάλογες ιδέες απελευθέρωσης...

